

УДК 364.242

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-94-1-223-231>

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВИЩА МОЛОДІ В УКРАЇНІ

О. Ю. Ступак

ORCID 0000-0001-6732-4569

У статті представлена характеристика молоді як соціально-демографічної групи, визначені її вікові, освітні, соціальні особливості, що виступає теоретичною базою на шляху побудови соціальної роботи з молоддю. Відповідно до законодавства України молоддю вважаються громадяни віком від 14 до 35 років. У розрізі соціальної роботи молодь розглядається як категорія населення, що характеризується не лише віковими ознаками, але й особливим місцем у структурі суспільства: від пасивного спостерігача, до активного діяча. Вона проходить складний шлях здобуття професії, пошуку місця роботи, маючи конкретні запити та вимоги, зокрема потреба в керівництві, освіті тощо. Через зміни в таких соціальних інститутах як родина, заклад освіти та враховуючи зовнішні чинники (індустріалізація, урбанізація та фактори навколишнього середовища), молодь стикається з кінцевими та періодичними соціальними проблемами, зокрема: здоров'я, безробіття, умови життєдіяльності та праці, якість освіти, професійна та творча самореалізація тощо. Розуміння сфери соціальних проблем молоді, їхнього запиту до державних і громадських установ виступає не лише надійним фундаментом, але й необхідною умовою побудови конструктивної співпраці між молоддю як клієнтами соціальної роботи та соціальними працівниками як провідниками соціалізації особистості. Визначено соціальне становище молоді, спираючись на результати соціологічних досліджень за сферами: здоров'я, освіта, зайнятість, участь в громадському житті. Аналіз статистичних даних показав високу самооцінку власного здоров'я, при цьому спостерігається зростання розповсюдженості шкідливих звичок в молодіжному середовищі; усупереч високого рівня освіченості третина молоді не задоволена якістю освіти; щороку збільшується частина молоді, що не працює за різних причин; демонструється ситуативна громадянська суспільна активність молоді.

Ключові слова: *молодь, здоров'я, освіта, зайнятість, соціальна робота.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Молодь виступає каталізатором процесів модернізації суспільства, реагуючи на зміни та реформи в межах власної компетентності та досвідченості. Саме тому жодна революція в країні, що відбувалася за всі роки її історії, не проходила без участі студентства, прогресивної молоді. Ураховуючи швидкі процеси розвитку інформаційних технологій, мобільне адаптування молоді до нових викликів суспільства, актуальними залишається постійний моніторинг потреб, соціального становища молодих осіб для побудови ефективної системи соціальної роботи з даною демографічною категорією населення.

Сучасні вікові межі поняття «молодь», прийняті в більшості європейських країн, визначаються в межах від 13–14 до 29–30 років. Згідно із Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», молодь – це громадяни України віком від 14 до 35 років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Із позиції соціальної роботи молодь завжди виступала однією з важливих категорій, що потребує особливої уваги, ураховуючи вікові та індивідуальні особливості. Розглянемо наукові підходи до визначення поняття «молодь», що представлені в роботах низки вітчизняних і зарубіжних науковців (Л. Домініелі, І. Зверева, І. Ільїнський, К. Мартанена, А. Масод, Л. Хаїкола, М. Харламов, А. Ядов тощо).

Із одного боку молодь виступає енергійною групою суспільства, яка завжди хоче позитивних змін у власній родині, громаді, державі та загальному розвитку країни (Yadav, 2006), а з іншого – вона є агентом змін у суспільстві, маючи можливість розбудови демократичного устрою, запровадження соціальних та духовних цінностей, розвитку майбутнього нації.

У розрізі соціальної роботи молодь розглядається як соціально-демографічна група, що характеризується не лише віковими ознаками, але й особливим місцем у структурі суспільства. Вона через своє специфічне становище є найбільш соціально незахищеною та нестабільною частиною суспільства, водночас – це рушійна сила будь-якого суспільства, провідник демографічних, соціально-економічних, політичних та духовних зрушень (Зверева, 2000, с. 21).

Звертаючись до характеристики молоді як соціально-демографічної групи, слід підкреслити відсутність чіткого обґрунтування, оскільки вона змінюється залежно від місця, віку, країн. Водночас важливою вважається надання підтримки, консультацій, пошук можливостей для молодих людей (Yadav, 2006).

Відзначимо, що молоді люди як динамічна частина населення мають конкретні запити та вимоги, зокрема потреба в керівництві, освіті, консультуванні, працевлаштуванні та розвинених навичок управління життям (Masoud, 2020). На шляху становлення відповідальності молодь проходить тернистий шлях здобуття професії, пошуку місця роботи, що спричиняє певну конкретність. У випадку неспроможності молодої людини самореалізуватися на допомогу приходять освітні та навчальні програми, робочі стажування та семінари як з боку закладів освіти, так і громадських організацій (Haikkola, 2019). Отже, розуміння сфери соціальних проблем молоді, їхнього запиту до державних і громадських установ виступає необхідною умовою побудови конструктивної співпраці між молоддю як клієнтами соціальної роботи та соціальними працівниками як провідниками соціалізації особистості.

Через зміни в таких соціальних інститутах як родина, заклад освіти та враховуючи зовнішні чинники (індустріалізація, урбанізація та фактори навколишнього середовища), молодь стикається з кінцевими та періодичними соціальними проблемами, зокрема: здоров'я безробіття, зловживання наркотиками (Mertanena, 2020). Соціальні працівники мають вирішувати ці нові виклики в суспільстві, одночасно спрямовуючи свої зусилля на створення умов, що сприятимуть задоволенню основних потреб молоді, подоланню стресу тощо (Dominelli, 2009). Отже, представлений теоретичний аналіз наукових розвідок показав широку зацікавленість до характеристики молоді в процесі розв'язання їх соціальних проблем.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Молодь як соціально-демографічна група має певні характеристики (вік, соціальна група, орієнтація на навчання, професійне визначення, прагнення до самореалізації, незалежності), що обумовлені віковими особливостями, соціальним статусом та рівнем знань, вмінь, навичок. Розуміючи, що молодь може досить швидко змінювати свої орієнтири, потреби, доречним є звернення до статистичних даних щодо соціального становища молоді за сферами здоров'я, освіти, зайнятості, участі в громадському житті.

Мета статті – охарактеризувати молодь як соціально-демографічну групу та проаналізувати соціальне становища молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Ураховуючи пріоритети та соціально важливі аспекти життєдіяльності молоді, проаналізуємо соціальне становище молоді за результатами соціологічних досліджень відповідно до офіційних даних української статистики протягом 2017-2019 рр. за сферами: *здоров'я, зайнятість, освіта, участь в громадському і політичному житті*.

За результатами соціологічних досліджень «Молодь України», що проводилися на замовлення Міністерства молоді та спорту України, спостерігалось скорочення чисельності молоді старшого студентського і найбільш працездатного віку (від 20 до 35 років). Водночас молодь висуває позитивні прогнози власного стану здоров'я (Молодь України, 2018). Так, у 2018 р. 83% респондентів віком 14–34 роки позитивно оцінили стан власного здоров'я (у 2015 р. – 79%). Сільська молодь більш позитивно оцінює стан здоров'я, ніж міська: відповідно 88,4% і 80,5%. Зі збільшенням віку опитаних позитивна оцінка власного здоров'я знижується, особливо серед міської молоді.

До того ж, 82,5% опитаних вважає, що веде здоровий спосіб життя (у 2015 р. – 76,8%). Найбільше таких у віковій групі 14–19 років (87,5%), тоді як серед 30–34-річних цей показник становив 82%. У той же час результати досліджень свідчать, що у молодіжному середовищі зростає розповсюдженість шкідливих звичок.

Відповідно до аналітичного звіту, підготовленого Робочою групою ООН у справах молоді в Україні у 2019 році, молодь в Україні також наражається на такі фактори ризику зараження неінфекційними захворюваннями: низький рівень фізичної активності, надмірна вага або ожиріння, неправильне харчування, куріння, вживання алкоголю чи наркотиків (Становище молоді в Україні, 2019).

Питання збереження здоров'я, формування здоров'язберігаючих чинників, створення сприятливих умов для здорового способу життя молоді виступають однією з важливих категорій в процесі організації соціальної роботи з молоддю. У контексті нашого дослідження профілактика здорового способу життя займатиме невід'ємне місце в концепції соціальної роботи з молоддю.

Проаналізуємо наступну не менш вагому сферу життєдіяльності молоді, як **зайнятість**. У 2018 р. рівень зайнятості серед молоді старших вікових груп порівняно з попереднім роком збільшився від 69,7% серед 25–29-річних і 74,6% серед 30–34-річних у 2017 р. до 71,8 і 75,9 відповідно у 2018 р. Падіння рівня зайнятості відбулося серед молоді віком 15–24 роки з 28,2% у 2015 р. до 27,6% у 2018 р. Водночас останніми роками в Україні формується тенденція до збільшення кількості молоді, яка перебуває у статусі безробітних понад рік. Багато з них змушені перебувати у стані тривалого безробіття з самого початку трудової діяльності. Високий рівень довготривалого безробіття пояснюється як дефіцитом якісних робочих місць, так і відсутністю у значної частини молодих людей професійних навичок і досвіду роботи, що відповідають вимогам роботодавців (Молодь на ринку праці, 2019, с. 33).

Досліджуючи молодь як соціально-демографічну групу в контексті визначення її соціального становища, варто відзначити, що проблема самозайнятості молоді частково може бути вирішена завдяки, з одного боку, зміні підходів до вибору професії, закладу освіти чи спеціальності, а з іншого – розвитку «гнучких» навичок (soft skills), що є найбільш затребуваними та універсальними навичками. Серед них: навички креативності, здатність до переконання, комунікативні навички, навички управління часом (time-management), навички адаптування (Charlton, 2019). На шляху розвитку наведених практичних умінь вагому роль відіграють як освітні заклади, так і громадські організації, молодіжні об'єднання, що використовують методи неформальної освіти.

Наступним кроком на шляху дослідження ключових сфер життєдіяльності молоді є визначення стану *освіти*. За останнє десятиліття в Україні відбулися істотні трансформації, пов'язані з функціонуванням професійно-освітньої системи. На сьогодні гостро стоять проблеми, пов'язані з недосконалістю механізмів взаємодії освіти та ринку праці. Молодь України характеризується доволі високим рівнем освіченості: 79% української молоді віком 18–26 років навчається у закладах вищої освіти усіх рівнів акредитації. У 2017/2018 н.р. кожна четверта молода особа віком 15–34 роки була охоплена освітою, з них близько 32% є учнями загальноосвітніх закладів середньої освіти; 10,3% – здобувачі закладів професійної освіти; 7,8% – здобувачами закладів вищої освіти I–II рівнів акредитації, майже 50% – здобувачами закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації, менш ніж 1% – аспіранти та докторанти молодого віку (Вища освіта, 2018).

Згідно з Індексом глобальної конкурентоспроможності 2016/17, Україна посідає 11 місце серед 144 країн за показником охоплення населення вищою освітою. Однак у 2017 році тільки 44% молодих людей віком 14-29 років були задоволені якістю освіти і лише третина погодилася з тим, що система освіти відповідає потребам ринку праці (Становище молоді, 2019).

Переходячи до наступної сфери життєдіяльності молоді – *участь в громадській і політичній діяльності*, відзначимо, що молоді громадяни України демонструють ситуативну суспільну активність, найчастіше, якщо виникають проблеми, що особисто їх стосуються, при цьому не усвідомлюючи важливості суспільної діяльності й необхідності об'єднання зусиль. Це підтверджують результати соціологічних досліджень, проведені Державним інститутом сімейної та молодіжної політики, Державною службою статистики України, які показали, що молоді українці здебільшого не є членами зареєстрованих громадських організацій, а діють

самостійно або в складі неформальних об'єднань, трудових і навчальних колективів, профспілкових організацій, навчальних закладів, органів студентського самоврядування, об'єднуються з друзями, сусідами і родичами (Молодь України, 2018).

Згідно із даними робочої групи ООН у справах молоді станом на 2019 р. найпоширенішими видами участі молоді у діяльності громадянських, волонтерських об'єднань в Україні є ініціативи з підтримки української армії в зоні збройного конфлікту на сході, розвиток малої інфраструктури в місцевих житлових районах та надання допомоги переселенцям або постраждалим від збройного конфлікту особам, а більшість молодих людей вважає за краще вдосконалювати свої навички у молодіжних клубах, центрах (Становище молоді, 2019, с. 12-13).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Представлена характеристика молоді як соціально-демографічної групи продемонструвала, що молоді люди проходять тернистий шлях здобуття професії, пошуку місця роботи, маючи конкретні запити та вимоги, зокрема потреба в керівництві, освіті тощо. Водночас, розуміння сфери соціальних проблем виступає необхідною умовою соціальної роботи з молоддю. Аналіз статистичних даних становища молоді показав високу самооцінку власного здоров'я, при цьому спостерігається зростання розповсюдженості шкідливих звичок в молодіжному середовищі; усупереч високого рівня освіченості третина молоді не задоволена якістю освіти; щороку збільшується частина молоді, що не працює за різних причин; демонструється ситуативна громадянська суспільна активність молоді. Перспективами подальшого дослідження вбачається використання отриманих результатів для розробки інструментів, технологій та методів соціальної роботи з молоддю в освітніх закладах, громадських організаціях, центрах соціальних служб тощо.

Література

1. Вища освіта в Україні у 2017 році: статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2018. 298 с.
2. Зверева І. Д., Козубовська І. В., Керецман В. Ю., Пічкарь О. П. Соціальна робота з дітьми і молоддю (теоретико-методологічні аспекти): навч.-практ. посібник для дистанційного навчання. Ужгород : УжНУ, 2000. 192 с.
3. Молодь на ринку праці: навички XXI століття та побудова кар'єри. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2018 року). Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики. Київ, 2019. 107 с.
4. Молодь України – 2018. Результати репрезентативного соціологічного дослідження. Київ : ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 72 с.

5. Становище молоді в Україні. Аналітичний звіт, складений Робочою групою ООН у справах молоді. К., 2019. 80 с.
6. Charlton E. According to LinkedIn / World Economic Forum. 2019. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2019/01/the-hard-and-soft-skills-to-futureproof-your-career-according-to-linkedin/> (дата звернення: 20.01.2020).
7. Dominelli L. *Introducing social work, short introduction*. Cambridge: Policy Press, 2009. 184 pp. DOI: <https://doi.org/10.1177/0020872810374389>.
8. Haikkola L. Shaping activation policy at the street level: Governing inactivity in youth employment services. *Acta Sociologica*. 62(3), 2019. p. 334–348. DOI: <https://doi.org/10.1177/0001699318784341>.
9. Mertanena K., Mäkeläb K., Brunilac K. What's the Problem (represented to be) in Finnish Youth Policies and Youth Support Systems? *International Studies in Sociology of Education*. 2020. DOI: 10.1080/09620214.2020.1752770.
10. Masoud A., Kurki T., Brunila M. Learn skills and get employed: Constituting the Employable Refugee Subjectivity through Integration Policies and Training Practices. In K. Brunila, & L. Lundahl (Eds.). 2020. 184 p. DOI: 10.33134/HUP-3-6
11. Yadav A. K. Youth and Development: Role of social Worker. 2006. URL: <http://www.sharing4good.org/article/youth-and-development-role-social-worker> (дата звернення: 18.01.2020).

References

1. *Vyshcha osvita v Ukraini u 2017 rotsi: statystychnyi zbirnyk [Higher education in Ukraine in 2017: a statistical collection]* (2018). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (ukr).
2. Zvierieva, I. D., Kozubovska, I. V., Keretsman, V. Yu., & Pichkar, O. P. (2000) *Sotsialna robota z ditmy i moloddu (teoretyko-metodolohichni aspekty): navch.-prakt. posibnyk dlia dystantsiinoho navchannia [Social work with children and youth (theoretical and methodological aspects: training manual for distance learning)]*. Uzhhorod: UzhNU (ukr).
3. *Molod na rynku pratsi: navychky XXI stolittia ta pobudova kariery [Youth in the labor market: 21st century skills and career building]* (2019). Shchorichna dopovid Prezydentovi Ukrainy, Verkhovni Radi Ukrainy, Kabinetu Ministriv Ukrainy pro stanovysheche molodi v Ukraini (za pidsumkamy 2018 roku). Derzh. in-t simeinoi ta molodizhnoi polityky. Kyiv (ukr).
4. *Molod Ukrainy – 2018 [Youth of Ukraine – 2018]*. (2018). Rezultaty reprezentatyvnoho sotsiolohichnoho doslidzhennia. Kyiv: DP "Redaktsiia informatsiinoho biuletenu "Ofitsiinyi visnyk Prezidenta Ukrainy" (ukr).
5. *Stanovysheche molodi v Ukraini [State of Youth in Ukraine]*. (2019). Analitichnyi zvit, skladenyi Robochoiu hrupoiu OON u spravakh molodi. Kyiv (ukr).
6. Charlton, E. (2019). According to LinkedIn / World Economic Forum. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2019/01/the-hard-and-soft-skills-to-futureproof-your-career-according-to-linkedin/> (last access: 20.01.2020) (eng).
7. Dominelli, L. (2009). *Introducing social work, short introduction*. Cambridge: Policy Press. doi: 10.1177/0020872810374389 (eng).

8. Haikkola, L. (2019). Shaping activation policy at the street level: Governing inactivity in youth employment services. *Acta Sociologica*, 62(3), 334–348. doi: 10.1177/0001699318784341 (eng).
9. Mertanena, K., Mäkeläb, K., & K. Brunilac (2020). What's the Problem (represented to be) in Finnish Youth Policies and Youth Support Systems? *International Studies in Sociology of Education*, 101-121. doi: 10.1080/09620214.2020.1752770 (eng).
10. Masoud, A., Kurki, T. & Brunila, M. (2020). *Learn skills and get employed: Constituting the Employable Refugee Subjectivity through Integration Policies and Training Practices*, 184. In K. Brunila, & L. Lundahl (Eds.). doi: 10.33134/HUP-3-6 (eng).
11. Yadav, A. K. (2006). *Youth and Development: Role of social Worker*. Retrieved from <http://www.sharing4good.org/article/youth-and-development-role-social-worker> (date of appeal: 18.01.2020) (eng).

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦИАЛЬНОГО ПОЛОЖЕНИЯ МОЛОДЕЖИ В УКРАИНЕ

О. Ю. Ступак

В статье представлена характеристика молодежи как социально-демографической группы, определены ее возрастные, образовательные, социальные особенности, выступающие теоретической базой на пути построения социальной работы с молодежью. В соответствии с законодательством Украины, молодежью считаются граждане в возрасте от 14 до 35 лет. В разрезе социальной работы молодежь рассматривается как категория населения, характеризующаяся не только возрастными признаками, но и особым местом в структуре общества: от пассивного наблюдателя до активного деятеля. Она проходит сложный путь получения профессии, поиска места работы, имея конкретные запросы и требования, в частности, потребность в руководстве, образовании. Из-за изменений в таких социальных институтах, как семья, учебное заведение и учитывая внешние факторы (индустриализация, урбанизация и факторы окружающей среды), молодежь сталкивается с конечными и периодическими социальными проблемами, в частности: здоровье, безработица, условия жизнедеятельности и труда, качество образования, профессиональная и творческая самореализация и тому подобное. Понимание сферы социальных проблем молодежи, их запроса к государственным и общественным учреждениям выступает не только надежным фундаментом, но и необходимым условием построения конструктивного сотрудничества между молодежью как клиентами социальной работы и социальными работниками как проводниками социализации личности. В статье определено социальное положение молодежи по результатам социологических исследований в таких сферах: здоровье, образование, занятость, участие в общественной жизни. Анализ статистических данных показал высокую самооценку собственного здоровья, при этом наблюдается рост распространенности вредных привычек в молодежной среде; вопреки высокому уровню образованности треть молодежи недовольна качеством образования; ежегодно

увеличивается часть безработной молодежи по разным причинам; демонстрируется ситуативная гражданская общественная активность молодежи.

Ключевые слова: молодежь, здоровье, образование, занятость, социальная работа.

CHARACTERISTICS OF THE SOCIAL SITUATION OF YOUTH IN UKRAINE

O. Yu. Stupak

The article substantiates the characteristics of youth as a socio-demographic group, defines its age, educational, social characteristics, which serves as a theoretical basis for building social work with youth. According to the legislation of Ukraine, young people are citizens aged 14 to 35 years. In terms of social work, young people are considered as a population category, characterized not only by age, but also a special place in the structure of society: from passive observer, to active. It goes through a difficult path of obtaining a profession, finding a job, having specific requests and requirements, including the need for leadership, education and more. Due to changes in such social institutions as the family, educational institution and taking into account external factors (industrialization, urbanization and environmental factors), young people face final and periodic social problems, including: health, unemployment, living and working conditions, quality of advice, professional and creative self-realization, etc. Understanding the social problems of young people, their demand for state and public institutions is not only a solid foundation, but also a necessary condition for building constructive cooperation between young people as clients of social work and social workers as leaders in the socialization of the individual. The social status of young people is determined based on the results of sociological research in the areas of health, education, employment, participation in public life. The analysis of statistical data showed a high self-assessment of waltz health, with an increase in the prevalence of bad habits among young people; despite the high level of education, a third of young people are dissatisfied with the quality of education; the number of young people who do not work for various reasons increases every year; situational civic social activity of youth is demonstrated.

Key words: Youth, health, education, employment, social work.

Ступак Оксана Юрїївна – кандидат педагогічних наук, докторант кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи ВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: stupak.oksana.ua@gmail.com

Ступак Оксана Юрьевна – кандидат педагогических наук, докторант кафедры дошкольного образования и социальной работы ВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (г. Славянск, Украина). E-mail: stupak.oksana.ua@gmail.com

Stupak Oksana Yuriyivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Doctoral student of the Department of Preschool Education and Social Work of SHEI "Donbas State Pedagogical University" (Sloviansk, Ukraine). E-mail: stupak.oksana.ua@gmail.com